

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та управління навчальним закладом

Дипломна робота здобувача
другого (магістерського) рівня вищої освіти

з теми: **«УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ
ФОРМИ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ (РЕГІОНАЛЬНИЙ
АСПЕКТ)»**

Виконала: студентка 2 курсу
UNZ1-M20z групи
спеціальності 073 Менеджмент
Шевеленко Таїсія Антонівна

Керівник: Федорчук В.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент
Рецензент: Каньоса Н.Г.,
канд. психол. наук, доцент

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ	9
1.1. Інклюзивна освіта як соціально-педагогічний феномен	9
1.2. Законодавчі та нормативно-правові засади інклюзивної освіти	23
1.3. Принципи організації інклюзивної форми навчання.....	37
1.4. Основні чинники інклюзивної освіти	50
Висновки до першого розділу.....	55
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНО-ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	57
2.1. Значення інклюзивного освітнього середовища в організації інклюзивної форми навчання в закладах освіти.....	57
2.2. Командна взаємодія фахівців у процесі індивідуального супроводу дитини в умовах інклюзивного навчання.....	68
2.3. Модель управління процесом організації інклюзивної форми навчання в місті Кам'янці-Подільському	87
Висновки до другого розділу	97
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	104
ДОДАТКИ.....	114

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АС «ІРЦ» - автоматизована система інклюзивно-ресурсних центрів

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

ІРЦ – інклюзивно-ресурсний центр

ІНП – індивідуальний навчальний план

ІПР – індивідуальна програма розвитку

ІОС – інклюзивне освітнє середовище

КППС – команда психолого-педагогічного супроводу

ООП – особливі освітні потреби

ПМПК - психолого-медико-педагогічна консультація

РАС – розлади спектру аутизму

ВСТУП

Актуальність дослідження. Інклюзивна освіта передбачає доступне для всіх дітей якісне навчання, виховання, задоволення індивідуальних освітніх потреб, розвиток здібностей. В основі інклюзивної освіти лежить ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію та забезпечує однакове ставлення до усіх дітей, але передбачає створення особливих умов для дітей, які мають особливі освітні потреби. Шанси і можливості для поліпшення якості життя таких дітей, підтримку у навчанні і досягненні успіху може дати інклюзивна освіта.

Кожна людина, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичних, психічних чи інтелектуальних порушень, має право на отримання освіти, якість якої не різниться від якості освіти здорових людей. Визнання прав, її інтересів, потреб, у процесі соціалізації надання допомоги та вибір професійної зайнятості є дуже важливим на сучасному етапі розвитку освіти в Україні. Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – «усі діти є цінними й активними членами суспільства». Навчання в закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою є корисним як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для дітей з нормотиповим рівнем розвитку, членів їх сімей та суспільства в цілому.

Теоретичні поняття та сутність інклюзивної освіти достатньо повно викладена у працях М. Кінг-Сірса, Д. Леско, Д. Гарнера, А. Дайсона, П. Міттлера, М. Уїлл. Результати досліджень учених і практиків багатьох європейських країн підтверджують, що інклюзивний підхід корисний із соціальної, академічної і навіть фінансової точок зору для шкільної системи та суспільства в цілому.

Зарубіжний досвід упровадження інклюзивної освіти систематизовано у працях Д. Бішопа, Х. Вулі, Д. Камерон, Д. Попойнта, Д. Річлера, Д. Кларка, М. Дарсі, М. Емітейдж, Б. Крауфа, М. Фореста, Р. Зіглера, Н. Клегга, Д. Фрайзена, Р. Хайкі. Вивченням проблеми освіти дітей з порушеннями розвитку у наукових колах чимало післярадянського періоду приділяли увагу такі вчені, як: В. Ардзінба, Т. Бут, С. Колосов, А. Колупаєва, І. Ломакова, М. Сварнік, В. Ткачук, О. Ярська-Смірнова та ін.

Значущість питання інклюзивної освіти в Україні зумовила вибір теми магістерської роботи. А саме: **«Управління процесом організації інклюзивної форми навчання в закладах освіти (регіональний аспект)»**.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні теоретико-методичних основ управління процесом організації інклюзивної форми навчання в закладах загальної середньої освіти та розробці моделі управління цим процесом.

Відповідно до поставленої мети, визначено **завдання дослідження**:

1. Здійснити системний теоретико-методологічний та історичний аналіз концептуальних понять дослідження.
2. Охарактеризувати законодавчі акти у сфері інклюзивної освіти в Україні, основні принципи і чинники організації інклюзивної форми навчання.
3. Визначити сучасний стан управління організацією інклюзивної освіти та значення в ньому інклюзивного освітнього середовища.
4. Систематизувати методичні аспекти адаптації та модифікації навчального матеріалу в організації навчання дітей з ООП та розробити й обґрунтувати модель управління процесом організації інклюзивної форми навчання в закладах освіти м. Кам'янця-Подільського.

Об'єкт дослідження – управління процесом організації навчання в закладах освіти.

Предмет дослідження – управління процесом організації інклюзивної форми навчання в закладах загальної середньої освіти міста Кам'янця-Подільського.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: еволюція стосунків суспільства і держави до осіб з відхиленнями в розвитку (за російським вченим М. Малофєєвим), світоглядні орієнтири соціальної інклюзії італійського дослідника Б. Бенети, «соціальна модель» залучення всіх членів суспільства до соціального середовища австрійського вченого Х. Волкера, А. А. Колупаєвої.

Основні методи дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел з досліджуваної проблеми; порівняння, узагальнення і систематизація емпіричних

та теоретичних даних; спостереження, вивчення й узагальнення передового досвіду вчителів-практиків у сфері інклюзії.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що комплексно проаналізовано проблему управління процесом організації інклюзивної форми навчання в закладах загальної середньої освіти та виокремлено основні чинники інклюзивної освіти.

Практичне значення полягає в тому, що було систематизовано методичні аспекти адаптації та модифікації навчального матеріалу в організації навчання дітей з ООП та розроблено й обґрунтовано модель управління процесом організації інклюзивної форми навчання в закладах освіти м. Кам'янця-Подільського.

База дослідження: Кам'янець-Подільська загальноосвітня школа I-III ступенів №2 імені Т.Г.Шевченка Хмельницької області; Кам'янець-Подільський навчально-виховний комплекс №3 у складі ЗОШ I-III ступенів та ліцею Хмельницької області; Кам'янець-Подільська спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів №5 з поглибленим вивченням інформатики Хмельницької області; Кам'янець-Подільська загальноосвітня школа I-III ступенів №6; Кам'янець-Подільська загальноосвітня школа I-III ступенів №7; Кам'янець-Подільська загальноосвітня школа I-II ступенів №11 Хмельницької області; Кам'янець-Подільська загальноосвітня школа I-III ст. № 12 ім. Л.Дмитерка Хмельницької області; Кам'янець-Подільський навчально-виховний комплекс №13 у складі спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням польської мови і гімназії Хмельницької області; Кам'янець-Подільська загальноосвітня школа I-III ступенів №15 Хмельницької області; Кам'янець-Подільська загальноосвітня школа №16 I-III ступенів, Інклюзивно-ресурсний центр Кам'янець-Подільської міської ради.

Апробація результатів дослідження: здійснювалася на

IV Всеукраїнській Науково-практичній конференції «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» (у рамках IV Всеукраїнського музичного конкурсу «MusicUniFest-2021») (11-12 березня 2021

р.) з доповіддю «Організація інклюзивної форми навчання в умовах реформування музичної освіти в Україні».

VI Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Неперервна педагогічна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи» (29 квітня 2021 р.) з доповіддю «Шляхи організації інклюзивної форми навчання в сучасній початковій школі»

XIV міжнародній науково-практичній конференції «Спеціальна та інклюзивна освіта: проблеми та перспективи», (15 квітня 2021 р.) з доповіддю «Спеціальна та інклюзивна освіта в Кам'янці-Подільському: стан та перспективи розвитку».

VII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» (14 – 15 квітня 2021 р., Кам'янець-Подільський), доповідь «Управління процесом організації інклюзивної форми навчання в контексті наступності дошкільної та початкової освіти».

круглому столі кафедри теорії та методик дошкільної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка «Наукові аспекти підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти: компетентнісний підхід» (14 травня 2021 року) з доповіддю «Інклюзивна освіта – як феномен сьогодення».

V Міжнародній науково-практичній конференції «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму» (27-28 травня 2021 р.) з доповіддю «Універсальний дизайн - найважливіший чинник інклюзивної форми освіти».

обласному освітньому форумі «Розвиток освіти в умовах децентралізації» з доповіддю «Розвиток інклюзивної форми навчання в закладах загальної середньої та дошкільної освіти» (15 серпня 2021 року) м. Хмельницький

міжкафедральному семінарі навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» з доповіддю «Сутність, генезис і значення інклюзії в Україні» (04 листопада 2021 року).

Результати дослідження обговорено також на засіданнях кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2020-2021 рр.).

Публікації: опубліковано науково-дослідну статтю «Універсальний дизайн – найважливіший чинник інклюзивної форми освіти» (збірник V Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму», 2021 р., с. 286-290).

Структура дипломної роботи: робота складається з вступу, основної частини, яка містить два розділи, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 137 сторінок, основна частина – 94 сторінки.

ВИСНОВКИ

Узагальнені результати наукового дослідження дають підстави зробити такі висновки:

1. Соціокультурні та освітні умови необхідно спрямовувати на те, щоб життя дитини з обмеженими можливостями стало максимально комфортним, самостійним, незалежним, а сама дитина, займаючи активну і відповідальну життєву позицію, стала рівноправним членом суспільства, реалізуючи себе як повноцінного громадянина та багатогранну особистість.

2. Реорганізація й оновлення національної системи педагогічної освіти на основі принципів демократизації, гуманізації та модернізації, визнання права кожної дитини на одержання освіти, адекватної її пізнавальним можливостям і вимогам часу є дороговказом до пошуку оптимальних шляхів її реформування, соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку, їх інтегрування у суспільство. Важлива умова формування цієї системи – забезпечення можливості вибору освітньої установи та навчальної програми відповідно до індивідуальних особливостей дитини; здійснення стимулювання досягнень дітей у різних сферах діяльності.

3. Інклюзивна освіта – це перший крок на шляху створення доступного суспільного середовища, робочих місць для людей з обмеженими можливостями, на шляху розвитку і виховання гармонійного, дружнього, чуйного покоління. Інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку до загальноосвітнього простору України, як один з напрямів гуманізації всієї системи освіти, що відповідає пріоритетам державної політики. Для забезпечення таких умов доцільно застосовувати відповідні адаптації чи модифікації в освітньому середовищі.

4. Управління процесом організації інклюзивної форми навчання в закладах освіти – це створення умов в освітньому середовищі, де всі учні незалежно від своєї освітніх потреб здатні навчатися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, вдосконалювати комунікативні навички, а також відчувати себе частиною спільноти. Усі учасники освітнього процесу,

перебуваючи в інклюзивному середовищі, можуть навчитися цінувати й поважати дітей з відмінними здібностями. Вони навчаються бачити людину, а не передусім її порушення в розвитку чи обдарованість, та не помічати пов'язаних із ними соціальних ярликів.

5. Здійснено системний теоретико-методологічний та історичний аналіз концептуальних понять дослідження інклюзивної освіти як соціально-педагогічного феномену. Аналіз європейських моделей інклюзивної освіти доводить наявність великого позитивного досвіду, який потрібно адаптувати для впровадження в Україні. Дослідники називають такі завдання, що потребують впливу з боку системи державного управління освітою щодо організації навчання дітей з особливими освітніми потребами.

6. Охарактеризовано законодавчі акти у сфері інклюзивної освіти в Україні, а саме: основні міжнародні документи у сфері забезпечення прав дітей згідно зі світовими стандартами освіти, визнання яких в Україні стало успішним стартом для інклюзивної освіти; Закони України в сфері освіти, Постанови Кабінету Міністрів, сучасні підзаконні акти, які регулюють організацію інклюзивного навчання у закладах освіти; «Концепцію розвитку інклюзивного навчання»; «Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей»; «Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року»; «Накази Міністерства освіти і науки України» що регулюють діяльність закладів освіти у сфері інклюзивного навчання, а також зміни до нормативно-правової бази за останні роки.

7. Визначено, що основні чинники інклюзивної форми навчання це ціннісний, понятійно-термінологічний, законодавчий, нормативно-правовий, фінансово-економічний, кадровий чинник, науково-методологічний, матеріально-технічний, організаційний чинник, громадський чинник. Перераховані чинники впливу окреслюють широкий спектр різних аспектів розвитку інклюзивної освіти в Україні. Визначили основні принципи організації інклюзивної форми навчання такі як: принцип дотримання рівних прав на здобуття освіти; принцип толерантного ставлення до кожного; принцип раннього

втручання; принцип особистісно зорієнтованого освітнього процесу; принцип фахової взаємодії.

8. Охарактеризовано сучасний стан управління організацією інклюзивної освіти та значення в ньому інклюзивного освітнього середовища та визначено його основні структурні компоненти. Так, інклюзивним називаємо спрямоване інклюзивними принципами синергетичне освітнє середовище, здатне забезпечувати якісну психолого-педагогічну підтримку та самовдосконалюватися, сприяти задоволенню індивідуальних освітніх потреб кожної дитини, зорієнтованості освітнього процесу на особистісні потреби здобувача освіти, на засадах відкритості і професійного співробітництва.

9. Визначено, що основною умовою в організації інклюзивного навчання беззаперечно є командний підхід, який здійснюють учасники команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Ефективною у здійсненні успішної адаптації, реабілітації, самореалізації та інтеграції дитини в соціум є узгоджена, комплексна діяльність команди та батьків дитини, яка спрямована на створення необхідних умов для розвитку особистості дитини, набуття умінь і навичок, засвоєнню нею знань.

10. Систематизовано методичні аспекти адаптації та модифікації навчального матеріалу в організації навчання дітей з ООП, в яких з'ясовано, щоб досягти успіху та задовольнити освітні потреби учнів, зумовлені їхніми здібностями, рівнем розвитку, інтересами, педагогам необхідно змінювати освітнє середовище, методи та прийоми навчання, дидактичне забезпечення тощо.

11. Розроблено й обґрунтовано модель управління процесом організації інклюзивної форми навчання в закладах освіти, яка містить чіткі структурні компоненти для збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті та передбачає доступність усіх форм навчання та освітніх послуг; запровадження спеціальних технологій та адаптивних технічних засобів навчання; індивідуалізацію навчальних програм з урахуванням; поєднання традиційних та інноваційних підходів освітнього процесу; створення сприятливих умов для соціалізації, самовизначення та самореалізації школярів.

Очевидно, що інклюзивна освіта – це довготривала перспектива, яка

упродовж кількох поколінь покликана зламати устої і сформувати нове цивілізоване, гуманне суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алехина С. В. Принципы инклюзии в контексте развития современного образования. *Психологическая наука и образование*. 2014. № 1. С. 5-16.
2. Байда Л.В. Універсальний дизайн в сфері освіти, НАІУ Програма «Сприяння інтеграційній політиці та послугам для людей з інвалідністю в Україні». Київ, 2015.
3. Бондар В.М. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен: *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 10-14.
4. Бочковський В. П. Робота з дітьми з особливими потребами. Психологічна компетентність педагогів: шляхи розвитку. *Психолог*. 2011. № 25. С. 3.
5. Бут Т.И. Политика включения и исключения в Англии: в чьих руках сосредоточен контроль. Социальная эксклюзия в образовании. Москва, 2003.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
7. Выготский Л.С. Принципы воспитания физически дефективных детей. Основы дефектологии. Москва : Изд-во «Лань». 2003. С.96-127.
8. Выготский Л. С. Основы дефектологии. СПб : «Лань», 2003. 656 с.
9. Вікіпедія URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інклюзія> (дата звернення: 15.10.2021).
10. Віртосу І. Експеримент з дітьми. *Українська правда. Життя*. – URL: <http://life.pravda.com.ua/society/2012/03/2/97161> (дата звернення: 15.10.2021).
11. Ворон М. Н. Інклюзивна освіта: українські реалії. Підручник для директора. «Плеяди». 2006.
12. Всесвітня декларація про освіту для всіх від 05.031990 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvnenavchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>. (дата звернення: 15.10.2021).

13. Гриневич Л. Реформа загальної середньої освіти: Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення: 15.10.2021).

14. Даниленко Л.І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи: Монографія. Київ : Логос, 1998. 140 с.

15. Даниленко Л.І. Інноваційний освітній менеджмент: навч. посіб. Київ : Главник, 2006. 144 с.

16. Даниленко Л.І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах. Монографія. Київ : Міленіум, 2004. 358 с.

17. Даниленко Л.І. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій : навч.-метод. посіб. Київ : 2007. 128 с.

18. Данілавічюте Е. А. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навч.-метод. посіб. / Е. А. Данілавічюте, С. В. Литовченко ; за ред. А. А. Колупаєвої. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с.

19. Декларация социального прогресса и развития: резолюция 2542 (XXIV) Генеральной Ассамблеи ООНот 11.12.1969 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/socdev.shtml. (дата звернення: 15.10.2021).

20. Дятленко Н.М., Софій Н.З., Мартинчук О.В., Найда Ю.М. Асистент учителя в інклюзивному класі: навч.-метод. посіб.; за заг. ред. М. Ф. Войцехівського. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172 с.

21. Єльнікова Г. В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи: колект. моногр. / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова та ін.; за заг. ред. Г. В. Єльнікової. Чернівці : Технодрук, 2009. 572 с.

22. Інклюзія в освіті запорізького краю http://portalinclusion.blogspot.com/p/blog-page_5.html. (дата звернення: 15.10.2021).

23. Инклюзивное образование: вопросы и ответы / подб. Л. А. Поповой // Открытая школа. № 8 (129). 2013. URL: http://www.openschool.kz/glavstr/inclusiv_obraz/inclusiv_obraz_129_1.htm (дата звернення: 15.10.2021).

24. Инклюзивное образование: практика, исследования, методология: Сб. материалов II Международной научно-практической конференции / Отв. ред. Алехина С. В. Москва : МГППУ, 2013. URL: <http://edu-open.ru/Default.aspx?tabid=221>. (дата звернення: 15.10.2021).

25. Инклюзивное сознание URL: <http://www.cablook.com/mixlook/inklyuzivnoe-soznanie>. (дата звернення: 15.10.2021).

26. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі. *Соціальний педагог*. 2009. № 5. С. 26–35.

27. Загальна Декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення: 15.10.2021).

28. Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» від 06.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2442-17#Text>. (дата звернення: 15.10.2021).

29. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» від 23.05.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2053-19#Text>. (дата звернення: 15.10.2021).

30. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення: 15.10.2021).

31. Калініченко І. О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9 (11). С. 120-126.

32. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике. Москва : ИКЦ «МарТ»; Ростов-на-Дону : Издательский центр «МарТ», 2005. 448 с.

33. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи / А. А. Колупаєва. *Інклюзивна освіта: реалії та перспективи* : монограф. Київ. : Самміт–Книга, 2009. 272 с.

34. Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. та ін. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навч.-метод. посіб. за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ : 2007. 128 с

35. Колупаєва А. А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи. *Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психо-фізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади* : монограф. Київ : Педагогічна думка, 2007. 458 с.

36. Колупаєва А. А. Вступ до інклюзивної освіти /А. А. Колупаєва, С. М. Єфімова. Київ : Самміт–Книга, 2010. 17 с.

37. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.

38. Колупаєва А.А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи. *Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади*: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2007р. 458с.

39. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики» : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

40. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів : навчально-методичний посібник. Київ : «АТОПОЛ». 2010. 96 с.

41. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. Харків : «Ранок», 2019. 304 с.

42. Конюхов Н. И. Прикладные аспекты современной психологии: термины, законы, концепции, методы. *Прикладные аспекты современной психологии: термины, законы, концепции, методы*. Москва : Академ. Проект. 1992. 100 с.

43. Коць В. В. Обласний семінар-нарада-практикум: «Інклюзивна школа: особливості організації та управління». Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти. URL: http://vippo.org.ua/view_news.php?id=821.

44. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14.12.1960 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174#Text. (дата звернення: 15.10.2021).

45. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (дата звернення: 15.10.2021).

46. Конвенція про права осіб з інвалідністю 16.12.2009 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text. (дата звернення: 15.10.2021).

47. Концепція розвитку інклюзивного навчання від 01.10.2010 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>. (дата звернення: 15.10.2021).

48. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/. (дата звернення: 15.10.2021).

49. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення: 15.10.2021).

50. Кулагіна І.Ю., Колюцкий В.Н. К90 Вікова психологія: Повний життєвий цикл розвитку людини : навч. посіб. Москва : ТЦ «Сфера», 2001. 464с. URL: <https://remontantenn.ru/uk/furniture/kulagina-psihologiya-razvitiya-i-voznrastnaya-skachat-polnuyu-knigu-kulagina-i-yu/>. (дата звернення: 15.10.2021).

51. Лапшина І. С. Автоматизація процесу обробки результатів освітнього моніторингу. *Адаптивне управління середньою освітою на муніципальному рівні* : метод. зб. Всеукр. наук.-практ. конф. Запоріжжя, 2004. С. 42–44.

52. Лорман Т., Деспелер Дж., Харві Д. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практич. посіб. : пер з англ. Київ : СПД-ФО Парашин І. С., 2010. 296 с.

53. Лупінович С. М. Діагностика готовності до запровадження інклюзивної освіти через створення системи маркетинго-моніторингових досліджень / С. М. Лупінович, Т. А. Волошина, І. С. Лапшина / URL: <https://drive.google.com/file/d/0B6QknaQCh-IHakM4Y1hmdldTRmc/view>. (дата звернення: 15.10.2021).

54. Малишевська І. А. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. дис. д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2018. 542 с.

55. Малофеев Н.Н. Перспективы развития учебных заведений для детей с особыми образовательными потребностями в России / Актуальные проблемы интегрированного обучения: матер. Междунар. науч.-практ. конф.. 29-31 января 2001 г. С. 35.

56. Мариновська О. Науково-методичний супровід освітніх інновацій / О. Мариновська. Освітні інновації та передовий педагогічний досвід у закладах освіти Івано-Франківської області : наук.-метод. зб. / упоряд. : З. Болюк, Р. Зуб'як, О. Мариновська та ін. Івано-Франківськ : Івано-Франківський ОППО, 2007. С. 58–125.

57. Мертенс Е. С. Развитие культурно-образовательной среды Смоленской губернии в второй половине XIX – начале XX века : автореф. дис. канд. пед. наук. Смоленск, 2006. 20 с.

58. Миронова С.П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2020. 176с.

59. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : КПНУ ім. Івана Огієнка, 2016. 164 с.

60. Мифы об инклюзивных школах. URL: http://kelechek.kg/ru/professionals/mify_inclusivnyh_shkolah. (дата звернення: 15.10.2021).

61. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко, І. О. Білозерська та ін.; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – Київ : А.С.К., 2012. 308с.

62. Освітній менеджмент: навч. посіб.; за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. Київ : Шкільний світ, 2003. 400 с.

63. Павлюх В. В. Корекційна спрямованість уроку в спеціальній школі / В. В. Павлюх. *Науково-методичне забезпечення формування освітнього середовища: компетентнісний підхід* : метод. вісн. Кіровоград : ПОЛІМЕД-Сервіс, 2009. № 45. 332 с.

64. Підготовка керівника середнього закладу освіти: наук.-метод. посіб. / за заг. ред. Л. Даниленко. Київ : Міленіум, 2003. 305 с.

65. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник у 9 книгах. Книга 1. Інклюзивна освіта: вибір батьків/ за заг. ред. Колупаєвої А.А. Київ : ТОВ ВПЦ «Літопис- ХХ», 2010. 70 с.

66. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення: 15.10.2021).

67. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>. (дата звернення: 15.10.2021).

68. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 23 квітня 2018 року № 414 «Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів освіти» Наказ МОН України від 16.10.2020 р. № 1281 URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/490975_663965. (дата звернення: 15.10.2021).

69. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 29.08.2013 р. № 344/2013. Урядовий кур'єр, 2013. С.3.

70. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. (дата звернення: 15.10.2021).

71. Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр (Нова редакція) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 15.10.2021).

72. Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах від 09.08.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 15.10.2021).

73. Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/477-2021-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 15.10.2021).

74. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07. 2017 р. № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 15.10.2021).

75. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2017 р. № 88 «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 15.10.2021).

76. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, наказ МОН від 08 червня 2018 року №

609. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text>. (дата звернення: 15.10.2021).

77. «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>. (дата звернення: 15.10.2021).

78. Родненко М. Інклюзивна освіта: за результатами моніторингу. *Управління освітою*. Київ : Шкільний світ. 2012. № 16 (292). С. 12-17.

79. Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993р.

80. Ребенок с особыми образовательными потребностями: метод. реком. / под ред. В. А. Дзоз. Симферополь : МОН АРК, 2012. 17 с.

81. Росолик О. Інклюзивне навчання. URL: <http://www.bershad.ua/news/culture/teach/32695.html>. (дата звернення: 15.10.2021).

82. 11 % українських дітей мають порушення психофізичного розвитку. URL: <http://osvita.ua/school/news/34672>. (дата звернення: 15.10.2021).

83. Семак С. М. Інклюзивна освіта: сутність, поняття, термінологія. URL: <http://doshkilla.blogspot.com/2012/03/blog-post.html>. (дата звернення: 15.10.2021).

84. Стан запровадження інклюзивної освіти в Україні: аналітичний звіт за результатами моніторингового дослідження. Київ. : Ін-т іннов. технол. і змісту освіти МОН України, 2014. – 115 с.

85. Саламанкська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами від 07.06.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text. (дата звернення: 15.10.2021).

86. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306#Text. (дата звернення: 15.10.2021).

87. Сунцова А. С. Теории и технологии инклюзивного образования : учеб. пособ. Ижевск : «Удмуртский университет», 2013. 110 с.

88. Суховєєва Н. М. Соціально-педагогічні аспекти інклюзивної освіти та підготовки фахівців у вищій школі. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2013. Вип. 42. С. 192–197.

89. Сак Т. В. Технологія зворотного зв'язку в інклюзивному навчанні. Дефектологія. 2012. №4. С. 2-5.

90. Толковый словарь Ожегова онлайн URL: <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=9858>. (дата звернення: 15.10.2021).

91. Універсальний дизайн URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2519-shcho-take-universalniy-dizayn-shkoli> (дата звернення: 15.10.2021).

92. Философский словарь / авт.-сост. С. Я. Подопригора, А. С. Подопригора. Изд. 2-е, стер. Ростов на Дону : Феникс, 2013. 562 с.

93. Шорохова В. Увага як чинник успішного навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку в інклюзивному класі. *Нова педагогічна думка* : наук.-метод. журн. Рівне : РОППЮ, 2011. № 4 (68). С. 74-76.

94. Шпек О. Люди с умственной отсталостью: Обучение и воспитание. Москва : Академия, 2004. 432 с.

95. «Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2021-2022 навчальному році», лист МОН України від 30.08.2021 № 1/9-436

96. Як має працювати команда психолого-педагогічного в школі (інфографіка). URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-maye-pratsyuvaty-komanda-psyhologo-pedagogichnogo-suprovodu-v-shkoli-infografika/> (дата звернення: 15.10.2021).